

В. В. БАБАНІНА

МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ

Монографія

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

В. В. Бабаніна

**МЕХАНІЗМ СТВОРЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ
КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ**

Монографія

Київ 2019

Рецензенти:

Матвійчук В.К., доктор юридичних наук, професор, заслужений працівник народної освіти України, проректор з навчальної та організаційної роботи ВНЗ «Національна академія управління»;

Фріс П.Л., доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, завідувач кафедри кримінального права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника;

Ярмиш Н.М., доктор юридичних наук, професор, старший викладач відділу підготовки прокурорів з проблем кваліфікації кримінальних правопорушень Інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України

Рекомендовано до друку вченою радою Національної академії внутрішніх справ від 26 лютого. 2019 року (протокол № 3)

Бабаніна В.В.

Б 12 Механізм створення та реалізації кримінального законодавства України : монографія. – К. : ФОРМ Маслаков, 2019. – 512 с.

ISBN 978-617-7777-61-7

У монографії здійснено спробу висвітлення розуміння поняття механізму створення кримінального законодавства та його реалізації. Досліджено співвідношення механізму реалізації кримінального законодавства з механізмами кримінально-правового впливу, кримінально-правового регулювання, реалізації кримінальної відповідальності та реалізації кримінально-правової норми, яке покладено в основу визначення поняття механізму реалізації кримінального законодавства як сукупності процесів (система або метод чи спосіб) втілення у життя закріплених у кримінально-правових нормах прав і обов'язків суб'єктів кримінально-правових відносин у формі неухильного дотримання, виконання, використання та застосування та на цій основі сформульовано пропозиції щодо його удосконалення.

Видання може бути корисним для науковців, студентів, суддів, працівників правоохоронних органів та судових органів.

УДК 343.21

ISBN 978-617-7777-61-7

© Бабаніна В.В., 2019

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	6
ВСТУП.....	7
Розділ 1. ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ МЕХАНІЗМУ СТВОРЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ	12
1.1. Теоретико-методологічні засади дослідження механізму створення та реалізації кримінального законодавства України.....	12
1.2. Історико-правовий аналіз кримінального законодавства на території України.....	43
1.3. Кримінальне законодавство та його співвідношення з кримінальним правом.....	69
1.4. Механізм створення та реалізації кримінального законодавства в науці кримінального права України.....	103
1.5. Механізм створення та реалізації кримінального законодавства в науці кримінального права зарубіжних країн.....	119
Висновки до розділу 1.....	133
Розділ 2. СИСТЕМА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ.....	136
2.1. Поняття та елементи системи кримінального законодавства України.....	136
2.2. Конституція України як основа системи кримінального законодавства.....	173
2.3. Закони України як складові системи кримінального законодавства.....	181
2.4. Міжнародні-правові акти як джерело системи кримінального законодавства України.....	203
Висновки до розділу 2.....	230
Розділ 3. МЕХАНІЗМ СТОРЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ХАРАКТЕРИСТИКА ЕЛЕМЕНТІВ.....	232
3.1. Загальна характеристика механізму створення кримінального законодавства України.....	232
3.2. Суб'єкти створення кримінального законодавства України.....	249

3.3. Процедура створення кримінального законодавства України.....	267
3.4. Юридична техніка як засіб створення кримінального законодавства України.....	292
Висновки до розділу 3.....	392

Розділ 4. МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ЕЛЕМЕНТІВ.....397

4.1. Поняття механізму реалізації кримінального законодавства, його сутність та місце в системі суміжних правових механізмів.....	397
4.2. Структура механізму реалізації кримінального законодавства.....	415
4.3. Форми реалізації норм кримінального законодавства України.....	442
Висновки до розділу 4.....	465
ВИСНОВКИ.....	468
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	478

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

Австралія – Австралійський Союз
Австрія – Австрійська Республіка
Азербайджан – Азербайджанська Республіка
Андорра – Князівство Андорра
Аргентина – Аргентинська Республіка
АТО – антитерористична операція
Бельгія – Королівство Бельгія
Білорусь – Республіка Білорусь
Болгарія – Республіка Болгарія
Боснія і Герцеговина – Федерація Боснії і Герцеговини
Бразилія – Федеративна Республіка Бразилія
Велика Британія – Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії
Вірменія – Республіка Вірменія
ДНР – Донецька Народна Республіка
ЛНР – Луганська Народна Республіка
Греція – Грецька Республіка
Данія – Королівство Данія
Естонія – Естонська Республіка
ЄС – Європейський Союз
Ізраїль – Держава Ізраїль
Індія – Республіка Індія
Іран – Ісламська Республіка Іран
Ірландія – Республіка Ірландія
Ісландія – Республіка Ісландія
Іспанія – Королівство Іспанії
Італія – Італійська Республіка
Казахстан – Республіка Казахстан
Камерун – Республіка Камерун
Киргизія – Киргизька Республіка
Китай – Китайська Народна Республіка
Кіпр – Республіка Кіпр
КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

Латвія – Латвійська Республіка

Литва – Литовська Республіка

Ліхтенштейн – Князівство Ліхтенштейн

Люксембург – Велике Герцогство Люксембург

Мальта – Князівство Мальта

Македонія – Республіка Македонія

Молдова – Республіка Молдова

МВС – Міністерство внутрішніх справ

Нігерія – Федеративна Республіка Нігерія

Нідерланди – Королівство Нідерландів

Німеччина – Федеративна Республіка Німеччина

Норвегія – Королівство Норвегія

ООН – Організація Об'єднаних Націй

Пакистан – Ісламська Республіка Пакистан

Польща – Республіка Польща

Португалія – Португальська Республіка

ПВС – Пленум Верховного Суду

РФ – Російська Федерація

Словаччина – Словацька Республіка

Словенія – Республіка Словенія

СНД – Співдружність Незалежних Держав

США – Сполучені Штати Америки

Таджикистан – Республіка Таджикистан

Туреччина – Турецька Республіка

Туркменістан – Республіка Туркменістан

Угорщина – Угорська Республіка

Узбекистан – Республіка Узбекистан

Фінляндія – Фінляндська Республіка

Франція – Французька Республіка

Хорватія – Республіка Хорватія

Чехія – Чеська Республіка

Чорногорія – Республіка Чорногорія

Швейцарія – Швейцарська Конфедерація

Швеція – Королівство Швеція

Японія – Японська Держава

ВСТУП

Охорона конституційних прав та законних інтересів громадян від злочинних посягань є одним із першочергових завдань держави. Важливе значення при реалізації цього має ґрунтовне розроблення актуальних проблем кримінально-правової науки, в першу чергу підготовка рекомендацій з удосконалення кримінального законодавства та правозастосовної практики. Однією з найбільш актуальних проблем науки кримінального права, що потребують особливої уваги, є визначення сутності та удосконалення ефективності механізму кримінально-правового регулювання. Механізм кримінально-правового регулювання пов'язує в єдине ціле основні категорії кримінального права: норми, об'єкт регулювання, правовідносини, поведінка, відповідальність та ін. Всі зазначені категорії та інститути функціонують у рамках механізму кримінально-правового регулювання, тому у окреслених межах можна визначити і ефективність їх роботи, що дозволить не тільки сформулювати методологічне підґрунтя зазначеного механізму для науки кримінального права, але й встановити основні, найбільш раціональні напрямки боротьби зі злочинністю. В межах кримінально-правового регулювання суспільних відносин функціонує і механізм створення та реалізації кримінального законодавства. Співвідношення цих явищ та їх взаємозв'язок дає можливість з'ясувати місце процесів створення та реалізації кримінального законодавства у кримінально-правовому регулюванні суспільних відносин. Цей факт надає можливість використати вчення про механізм кримінально-правового регулювання для розвитку теорії механізму створення та реалізації кримінального законодавства.

Фундаментальне значення механізму створення та реалізації кримінального законодавства пояснюється тим, що саме цей механізм виступає основоположною «відправною» точкою, яка й обумовлює існування закону, визначає його дійсний зміст, а отже

першочергово впливає на його якість та ефективність. Дослідження та врахування закономірностей створення і реалізації кримінального закону, з'ясування їх взаємозв'язку та впливу на його якість є першоосною. Відтак, дослідження проблем механізму створення та реалізації кримінального законодавства є фундаментом для проведення подальших «вузькоспеціалізованих» наукових досліджень, які стосуються вироблення окремих змін та пропозицій до чинного КК України, оскільки цілком очевидно, що ефективність таких змін, як і саме їх формулювання, прямо залежить від механізму створення закону та від врахування особливостей його реалізації.

Не менш важливим є і врахування міжнародно-правових вимог щодо механізму створення та реалізації кримінального законодавства. Так, з одного боку це дає можливість акумулювати як міжнародний, так і зарубіжний досвід з окресленого питання, а з іншого – забезпечити відповідність, основоположних принципів створення та реалізації кримінального законодавства, міжнародним стандартам. Тому виконання міжнародних вимог щодо удосконалення механізму створення та реалізації кримінального закону є пріоритетним завданням для вітчизняного законодавця, а фундаментальне комплексне наукове дослідження цих проблем є актуальним, своєчасним та необхідним.

Очевидно, що механізм створення та реалізації кримінального законодавства у сучасних умовах відрізняється від механізму створення закону в попередні історичні періоди та відповідно його реалізація. Утім дослідження історичного розвитку механізму створення кримінального законодавства, дає можливість з'ясувати залежність ефективності (якості) закону від особливостей його створення та прийняття, а відтак сформулювати висновки про значимість тих чи інших елементів механізму створення в історичній ретроспективі та врахувати попередній досвід створення закону про кримінальну відповідальність в сучасних умовах.

Поряд із цим, важливим вбачається з'ясування значення кожного із етапів створення (прийняття) кримінального закону та встановлення їх впливу (впливу заходів та процедур, які мають місце на відповідному етапі) на якість закону.

Потребує комплексного дослідження також і проблема механізму застосування закону про кримінальну відповідальність, оскільки, застосування є однією із головних форм його реалізації, і ефективність самого закону прямо залежить від ефективності його застосування, а першочерговим у цьому аспекті видається дослідження принципів та закономірностей такого застосування.

Окрім того, не достатньо дослідженими видаються питання стосовно механізму інших форм реалізації кримінального законодавства. Досить розповсюдженою є думка про можливість реалізації кримінального законодавства тільки у формі застосування, однак поглиблене вивчення цієї проблеми вказує на протилежне.

Теоретичним основу дослідження склали праці Ю. В. Александрова, М. І. Бажанова, О. М. Бандурки, Ю. В. Бауліна, Я. С. Безпалої, П. С. Берзіна, В. І. Борисова, В. В. Боровікова, І. А. Вартилицької, Р. В. Вереші, А. А. Вознюка, В. В. Голіни, С. П. Головатого, І. О. Горлова, Ю. В. Городецького, В. К. Грищука, Н. О. Гуторової, О. М. Джужі, Т. А. Денисової, О. О. Дудорова, О. О. Житнього, І. О. Зінченко, А. О. Іванової, Р. Д. Ішимової, Ю. В. Карімової, М. Й. Коржанського, О. М. Костенка, В. В. Кузнецова, Н. Ф. Кузнецової, С. А. Кулікової, В. М. Куца, Н. В. Кушакової, Г. В. Лазутінової, О. М. Литвинова, С. Я. Лихової, А. І. Марущака, В. К. Матвійчука, П. С. Матишевського, М. І. Мельника, О. В. Микитчика, В. А. Мисливого, П. П. Михайленка, А. А. Музики, В. О. Навроцького, В. І. Осадчого, М. І. Панова, А. В. Савченка, В. В. Сташиса, Є. Л. Стрельцова, В. Я. Тація, В. П. Тихого, А. Н. Трайніна, В. О. Тулякова, В. І. Тютюгіна, Є. В. Фесенка, П. Л. Фріса, М. І. Хавронюка, В. Б. Харченка, П. В. Хряпінського, В. В. Чернея, В. І. Шакуна, С. Д. Шапченка, Н. М. Ярмиш, С. С. Яценка та ін.

Незважаючи на багатогранні фундаментальні дослідження кримінального права, дослідники все знову і знову повертаються до вивчення та обговорення актуальних питань. Деякі аспекти механізму кримінально-правового регулювання досліджували такі вчені як Ю. В. Баулін, П. С. Берзін, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, І. І. Митрофанов, О. В. Наден, В. О. Навроцький, А. В. Наумов, М. І. Панов, Є. Д. Скулиш, В. І. Шакур, С. Д. Шапченко та інші. Однак, незважаючи на вагомий доробок вищезазначених науковців, в теорії кримінального права немає ґрунтовних розробок щодо механізму створення та реалізації кримінального законодавства. У зв'язку з цим, існує об'єктивна необхідність розкриття цього питання, оскільки роль процесів створення та реалізації кримінального законодавства є дискусійним, а погляди вчених неоднозначними.

Ці та інші питання потребують ретельної науково-теоретичної розробки на рівні монографічного дослідження та загалом визначають актуальність обраної нами теми наукового дослідження.

Незважаючи на значний науковий доробок з проблем механізму створення та реалізації кримінального законодавства, комплексного фундаментального дослідження цих проблем не було. Все це обумовлює існування певних проблем, які стосуються як теорії кримінального права, так і правозастосовчої практики. Зокрема, не рідко виникають труднощі, які обумовлюються недотриманням основних положень механізму створення та реалізації кримінального законодавства. Головним чином це пов'язано із суперечністю змін, які вносяться до закону про кримінальну відповідальність в різні періоди, відсутністю їх системності та недотриманням законодавчої техніки і механізму створення (прийняття) закону про внесення змін до КК України.

Більше того, вітчизняне законодавство не повною мірою враховує міжнародні вимоги щодо механізму створення та реалізації законодавства про кримінальну відповідальність. Відтак, виникає необхідність розроблення пропозицій стосовно імплементації

зазначених міжнародних вимог в національне законодавство. Відсутність ґрунтовних наукових досліджень проблеми механізму створення та реалізації кримінального законодавства саме й обумовлює актуальність та необхідність розроблення цієї теми.

Щиро вдячність і глибоку повагу висловлюю своєму науковому консультанту – доктору юридичних наук, професору, академіку НАПрН України, заслуженому діячу науки і техніки України **Шакур Василю Івановичу**, за змістовну критику та важливу підтримку та всебічну допомогу в написанні цієї монографії.

Глибоку повагу висловлюємо рецензентам книги – доктору юридичних наук, професору, заслуженому працівнику народної освіти України, проректору з навчальної та організаційної роботи ВНЗ «Національна академія управління» **Матвійчуку Валерію Констянтинівичу**, доктору юридичних наук, професору, заслуженому діячу науки і техніки України, завідувачу кафедри кримінального права Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника **Фрісу Павлу Львовичу**, доктору юридичних наук, професору, старшому викладачу відділу підготовки прокурорів з проблем кваліфікації кримінальних правопорушень Інституту спеціальної підготовки Національної академії прокуратури України **Ярмиш Наталі Миколаївні**, а також батькам та вчителям, які зробили вагомий вклад у формування мене як особистості, та іншим шановним колегам за слушні поради, зауваження, рекомендації, котрі вплинули на вдосконалення низки положень цього видання.

Маю надію, що ця монографія стане корисною для курсантів, студентів, ад'юнктів, аспірантів та науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів, науковців, працівників правоохоронних органів, адвокатів, суддів, а також усіх, хто цікавиться проблемами кримінального права. Буду вдячна за критичні зауваження і слушні пропозиції, які прошу направляти на адресу електронної пошти: 8iktoria8@gmail.com